

«РАСЛЫЙМ»

Татарстан Республикасы

мәгариф һәм фән министры

И.Г.Һадиуллин

2020 нче ел

**Рус телендә белем бирү мәктәпләренен
рус телле укучылары өчен 2021 нче елда
туган (татар) телдән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру
өчен күрсәтмә материалларының үзенчәлекләре
(спецификация)**

1. Дәүләт йомгакклау аттестациясе уздыруның максаты – рус телендә төп гомуми белем бирү мәктәпләренең IX сыйныфын тәмамлаучы укучыларның татар теленнән әзерлек дәрәжәләрен бәяләү.

2. Дәүләт йомгакклау аттестациясенең эчтәлеген билгеләүче документ

Урта гомуми белем бирү мәктәбе өчен татар теленнән үрнәк эш программасы. / Төзүче-авторлары: Хәйдәрова Р.З., Фәтхуллова К.С., Охмәтжанова Г. М. - Казан, 2017.

3. Эчтәлекне сайлау һәм үрнәк материалларны төзү алымнары

Төп гомуми белем бирү мәктәбендә татар телен укытуның максаты - укучыларда коммуникатив компетенция (аралашу осталыгы) формалаштыру.

Төп гомуми белем бирү мәктәбен тәмамлаучыларның коммуникатив эшчәнлеген һәм тел белү дәрәжәсен билгеләү өчен, имтиханда төрле типтагы биремнәр файдаланыла.

Укучыларның тәкъдим ителгән биремнәрне башкарып чыгуы аларның татар телен үزلәштерү дәрәжәсен ачыкларга ярдәм итә.

4. Дәүләт йомгакклау аттестациясенең төзелеше һәм эчтәлеге

Имтихан 4 бүлектән тора. Бу бүлекләрдә 3 төрле төзелештәге биремнәр урын ала.

Укучыга, имтихан биргәндә, тәкъдим ителгән 2 җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган 6 бирем, тәкъдим ителгән 3 җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган 18 бирем, тәкъдим ителгән 4 җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган 4 бирем, кыска җавап бирүне таләп иткән 4 бирем һәм киңәйтелгән җавап (шәхси хат) язуны таләп иткән ачык типтагы 1 бирем тәкъдим ителә.

Төзелеше ягыннан татар теленнән имтихан 2 өлештән тора.

1 нче өлеш (1 – 28 нче биремнәр) җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәрдән тора. Бу өлештә тәкъдим ителгән биремнәр укучыларның тыңланган һәм укылган текстларның төп эчтәлеген аңлау һәм алардан кирәкле мәгълүматны табу, лексик-грамматик күнекмәләрен тикшерүгә юнәлдерелгән.

2 нче өлеш жөмлөләрне үзгәртеп язуны күздә тоткан биремнәрдән (29-32 нче биремнәр) һәм укучыларның билгеле бер темага караган язма сөйләмен тикшерүгә юнәлдерелгән ачык типтагы биремнән (33 нче бирем – шәхси хат язу) тора.

Имтихан эшендә биремнәрнең чагылышы 1 нче таблицада бирелә.

Биремнәрнең имтихан эшендә чагылышы

Имтихан эше бүлекләре	Биремнәрнең саны	Иң югары (максималь) башлангыч балл	Биремнәрнең төрләре
Тыңлап аңлау	20	20	Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
Аңлап уку			
Лексик һәм грамматик белемнәрне тикшерү	8	8	Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
Язма сөйләм күнекмәләрен тикшерү	4	4	Кыска җавап бирүне таләп иткән биремнәр
	1	10	Киңәйтелгән җавап бирүне таләп иткән бирем
Барлыгы	33	42	

5. Имтихан биремнәрен эчтәлегенә һәм эш төрләренә нигезләнеп бүлү

Имтиханда төп гомуми белем бирү мәктәбендәге укучыларның татар телендә коммуникатив компетенциягә ия булулары тикшерелә. Ягъни:

- тыңланган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белү (1 нче бүлек);
- укылган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белү (2 нче бүлек);
- тел берәмлекләрен коммуникатив яктан мөһим булган контекстта куллану күнекмәләренә ия булу (3 нче бүлек);
- тәкъдим ителгән жөмлөләрне үзгәртеп яза белү (4 нче бүлек);
- җавап хаты яза белү (4 нче бүлек).

Әлеге бүленеш 2 нче таблицада күрсәтелә.

**Сөйләм осталыгы һәм тел берәмлекләрен куллану күнекмәләрен
тикшерү өчен биремнәр бүленеше**

Сөйләм осталыгы һәм тел күнекмәләрен тикшерү өчен биремнәр	Биремнәрн ең саны	Иң югары башлангыч балл
Тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау	7	7
Тыңланган тексттагы кирәкле мәгълүматны табу	6	6
Укылган текстның төп эчтәлеген аңлау	3	3
Укылган тексттагы кирәкле мәгълүматны табу	4	4
Лексик-грамматик күнекмәләр	8	8
Жөмлөләрне үзгәртеп язу	4	4
Билгеле бер тема, проблема буенча язма сөйләм булдыру күнекмәләре. Хат язу	1	10
<i>Барлығы</i>	33	42

6. Биремнәрне катлаулылык дәрәжәсеннән чыгып бүлү

Имтиханның катлаулылык дәрәжәсе тел материалының һәм тикшерелә торган күнекмәләрнең катлаулылыгына, шулай ук биремнең төренә карап билгеләнә.

Имтиханда 2 төрле катлаулылыктагы биремнәр тәкъдим ителә.

Биремнәрнең катлаулылык дәрәжәсе буенча бүленеше

Биремнәрнең катлаулылык дәрәжәсе	Биремнәрнең саны	Иң югары башлангыч балл	Иң югары башлангыч баллдан чыгып, биремнәрнең әлеге өлеше өчен куелган балл, процентларда
Беренче дәрәжә	21	21	50%
Икенче дәрәжә	12	21	50 %
Барлығы	33	42	100 %

7. 1 нче (тыңлап аңлау биремнәре) һәм 2 нче (уку өчен тәкъдим ителгән биремнәр) бүлекләрдә кулланыла торган текстларның жанрлары һәм стильләре

1 нче бүлектә (тыңлап аңлау биремнәре) әңгәмәдәшләрнең көндәлек аралашу вакытында куллана торган гыйбарәләре, прагматик (белдерү) һәм мәгълүмати аудиотекстлар файдаланыла.

Тыңлап аңлау текстларының озынлыгы 2,5 – 3 минутлык була. 2 нче бүлектә (уку өчен тәкъдим ителгән биремнәр) прагматик, фәнни-популяр, публицистик һәм әдәби стильгә караган текстлар файдаланыла. Уку өчен тәкъдим ителгән текстларның күләме, тикшерелә торган күнекмәләр һәм белемнәрнең төренә, биремнең характерына карап, 250-300 сүз тәшкил итә.

8. Текстларның якынча тематикасы.

Имтиханда түбәндәге темаларга караган текстлар файдаланыла:

1. Үзем һәм гаиләм турында. Туганлык мөнәсәбәтләре.
2. Көндәлек тормышта аралашу.
3. Көндәлек режим. Буш вакытым.
4. Бәйрәмнәр. Татар һәм рус халыкларының милли бәйрәмнәре һәм йолалары. Котлаулар.
5. Минем яраткан шөгыльләрем һәм уеннарым. Минем дөнья һәм Интернет. Спорт уеннары.
6. Мин һәм минем дусларым. Дуслык.
7. Кешенең тышкы кыяфәте һәм холкы.
8. Мәктәбем һәм сыйныфым. Дәресләр. Түгәрәкләр, спорт секцияләре. Сыйныфташлар белән үзара мөнәсәбәтләр.
9. Һөнәрләр.
10. Өлкәннәргә хөрмәт.
11. Әйләнә-тирә дөнья. Йортым, фатирым. Туган шәһәрәм/авылым.
12. Туган як табигате. Табигать һәм кеше. Ел фасыллары. Экология.
13. Татарстан Республикасы. Гомуми мәгълүмат: исеме, башкаласы, шәһәрләре, халкы, елгалары, истәлекле урыннары.
14. Мәдәният, сәнгать.
15. Илләр һәм шәһәрләр.
16. Сәяхәт итү. Жәйге ял. Кышкы ял.
17. Татар халкының күренекле шәхесләре.

9. Имтихан бирү вакыты

Имтихан тапшыру өчен, 3,55 сәгать (235 минут) вакыт бирелә.

10. Өстәмә материаллар һәм жиһазлар

Имтихан вакытында тавыш яңгырату аппаратурасы, 1 нче бүлек биремнәрен (тыңлап аңлау) үтәү өчен, текстлар яздырылган компакт-диск һәм стена сәгате файдаланыла. Орфографик сүзлектән файдаланырга мөмкин.

11. Аерым биремнәрен һәм эшне тулаем бәяләү системасы

Жавабын сайлап алу мөмкинлеге булган һәм кыска жавап бирүне таләп иткән биремнәргә дәрәс жавап биргән өчен, укучы 1 балл ала. Жавап дәрәс булмаса яки бөтенләй бирелмәсә, 0 балл куела.

4 нче бүлек биремнәрен тикшерү махсус әзерләнгән критерийлар нигезендә башкарыла һәм укучыга бу өлештә барлыгы 14 балл куела. 29 - 32 нче биремнәрдә жөмләнә үзгәртеп язу сорала. Һәр жөмлә 1 балл белән бәяләнә. 33 нче биремне тикшергәндә, язма эшнәң күләме, андагы сүзләрнәң саны исәпкә алына. Укучыдан 60 сүздән торган ижади эш язу сорала. Язма эшнәң эчтәлегә һәм грамоталылыгы өчен укучы 10 балл ала. Эшнәң күләме 30 сүздән артмаса, текстның лексик-грамматик төзелеше (К3), орфография һәм пунктуация (К4) критерийлары өчен эшкә максималъ балл куелмый.

Укучыга, гомумән, имтихан өчен иң югары (максималъ) 42 балл куела.

Имтихан үткәрү алдыннан, укучыларга куела торган иң түбән (минималъ) баллның күләме билгеләнә. Ул рус телендә төп гомуми белем бирү мәктәбенәң 9 сыйныфын тәмамлаучы укучылар татар теленнән үзләштергән белем һәм күнекмәләрнәң минималъ күләмен ачыклай.

Минималъ баллдан югарырак баллар жыйган укучы түбәндәге күнекмәләргә ия булырга тиеш:

- тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау;
- тыңланган тексттан кирәкле мәгълүматны табу;
- укылган текстның төп эчтәлеген аңлау;
- укылган тексттан кирәкле мәгълүматны табу;
- лексик-грамматик һәм орфографик күнекмәләргә ия булу;
- билгеле бер тема, проблема буенча язма сөйләм булдыру һәм жөмләләрне үзгәртеп язу күнекмәләре.

12. Имтихан эшен үткәрү һәм тикшерүгә куелган таләпләр

Имтихан махсус пунктларда уздырыла. Әлегә пунктлар гомуми белем бирү оешмалары базасында оештырыла.

Татар теленнән имтихан үткәрелә торган бүлмәләргә татар теле һәм әдәбияты белгечләре кертелми.

Имтиханнның үткәрүдә андагы укучылар белән эшләмәгән педагог кына катнаша ала.

Имтиханның барлык бүлекләрендәге биремнәрне үтәгәндә, укучыларга орфографик сүзлектән файдаланырга рөхсәт ителә.

1 нче номерлы җаваплар бланкы (1 – 32 нче биремнәрнең җаваплары язылган бланк) сканерланганнан соң, автоматик эшкәртүгә тапшырыла.

Кинәйтелгән җавап бирүне таләп иткән биремнең дәрәслеген махсус әзерлек узган татар теле белгечләре тикшерә.

13. 2021 нче елда татар теленнән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру өчен үрнәк материалларның гомумиләштерелгән планы.

2021 нче елда татар теленнән дәүләт йомгаклау аттестациясен уздыру өчен биремнәрнең эчтәлеген кушымтада бирелә.

Имтихан уздыру өчен үрнәк материалларның гомумиләштерелгән планы

Шартлы кыскартулар: ВО - җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр; КО - кыска җавап бирүне таләп иткән биремнәр; РО - киңәйтелгән җавап (язма текст) бирүне таләп иткән биремнәр.

Биремнә рәсн номеры	Тикшерелә торган эшчәнлек төре	Тикшерелә торган элементның коды	Катлаулык дәрәжәсе	Биремнән тибы	Тәкъдим ителә торган вакыт
1-7	Тыңланган текстның төп эчтәлеген аңлау	1.1	1	ВО	20 мин.
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
8-13	Тыңланган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау һәм табу	1.2	1	ВО	20 мин.
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
14-16	Укылган тексттан кирәкле мәгълүматны аңлау һәм табу	2.1, 2.3	2	ВО	60 мин.
			2	ВО	
			2	ВО	
17-20	Укылган текстның төп эчтәлеген аңлау	2.1, 2.2, 2.3,	1	ВО	60 мин.
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
21-28	Лексик-грамматик күнекмәләр	4.1 4.2	1	ВО	45 мин.
			1	ВО	
			1	ВО	

			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
			1	ВО	
29-32	Жөмлөләрне үзгәртеп язу		2	КО	30 мин
			2	КО	
			2	КО	
			2	КО	
33	Сорауларга җавап биреп, шәхси хат язу	3.1, 3.2, 3.3, 3.5	2	РО	60 мин

Барлығы **33 бирем**. Шуларның:
 биремнәрнең төре буенча: ВО – 28, КО – 4, РО – 1.
 катлаулылык дәрәжәсе буенча:
 1 нче дәрәжә – 21 бирем;
 2 нче дәрәжә – 12 бирем.
 Эшне башкару вакыты – 235 мин.